

BİR SİYASAL YOZLAŞMA TÜRÜ OLARAK RANT KOLLAMA*

Coşkun Can Aktan

I. GİRİŞ

Günümüzde çağdaş demokrasilerde politik karar alma mekanizmasının işleyişinde değişik türde politik yozlaşmalar görülmektedir. Politik karar alma sürecinde siyasal aktörlerin, (politikacılar, bürokratlar, çıkar grupları, seçmenler) "özel çıkar" sağlama gayesi ile toplumda mevcut hukuki, dini, ahlaki normları ihlal edici davranış ve eylemlerde bulunmalarına "Politik Yozlaşma" adı verilmektedir. Günümüz modern toplumlarında politik yozlaşmalar, gerek nitelik gerekse nicelik yönünden, ilkel ya da geleneksel toplum yapısındaki politik yozlaşmalardan çok farklı özelliklere sahiptir. Rüşvet, zimmet ve adam kayırmacılık geleneksel toplum yapısında yaygın olarak görülen politik yozlaşma türleridir. Oysa günümüzde; modern toplum yapısında siyasal kayırmacılık, hizmet kayırmacılığı, patronaj, logrolling (oy ticareti) süvasyon (gönül yapama) lobicilik ve rant kollama gibi politik yozlaşma türleri ortaya çıkmıştır.

II. RANT KOLLAMA TEORİSİ

A. Rant Kavramı

Rant kollama kavramını ele almadan önce "rant" kelimesinin ne anlama geldiğini kısaca açıklamakta yarar vardır. Rant, kısaca toprağın kullanım fiyatıdır. Daha geniş bir tanımla rant, üretim faktörlerinden toprağın ve diğer kaynakların (madenler, petrol yatakları, ormanlar vb.) üretimden aldığı paya verilen isimdir. Üretim sürecine katılan emek faktörünün geliri "faiz", teşebbüs faktörünün geliri "kar", toprak faktörünün geliri ise "rant" adı verilir. Diğer üretim faktörleri gibi "rant" ın ortaya çıkmasının nedeni, toprağın sınırlı ve kıt bir kaynak olmasıdır.

İktisat biliminde rant deyince akla ilk olarak "toprak rantı" gelir. Toprağın kıt olması dolayısıyla, toprak sahibinin kısa dönemde veya uzun dönemde

---

* Coşkun Can Aktan, " Kamu Tercih ve Rant Kollama", içinde: C.C. Aktan, Politik İktisat, Ankara: Takav Matbaası, 1994. s.161-179.

sağlayacağı bir rant olacaktır. Kıtlıktan doğan bu ranta "kıtlık rantı" veya "mutlak rant" adı verilir. Bu anlamda bir ülkedeki en verimsiz topraklar dahi uzun dönemde sahibine bir gelir yani rant sağlayacaktır.

Kaliteli ve verimli toprakların geliri doğal olarak daha fazla olacaktır. Toprakların farklı özelliklere sahip olmasından (Örneğin; verimlilik farkı, kente ve pazar yerine uzaklık farkı gibi) doğan ranta ise "diferansiyel rant" adı verilir. İktisat biliminde rant kavramını ilk kez bugün dahi geçerliliğini koruyacak şekilde açıklayan klasik iktisatçılardan David Ricardo'ya göre rant, doğanın cömertliğinden değil, aksine cimriliğinden doğmaktadır. Ricardo, rantın, toprağın kıt olması ve bunun sonucunda fiyatların artması sonucunda elde edilen bir değer olduğunu ifade etmektedir.

Rant esasen "kazanılmamış gelir" dir. Zira, toprağı ve doğayı insanoğlu değil, tanrı yaratmıştır. İnsanoğlu mülkiyet hakkına dayalı olarak, özünde bir gayret göstermeden ve bir maliyet yüklenmeden rant elde edebilmektedir. Bu anlamda rant kazanılmış bir gelir olarak adlandırılır. Oysa, kar ve ücret, ranttan farklı olarak "kazanılmış gelir" dir. Teşebbüs sahibi kar elde edebilmek için, sermaye, emek ve toprağı belirli miktarda kullanmak durumundadır.

B. Rant Kollama Kavramı

"Rant sağlama" ile "rant kollama" arasında belirgin ve önemli bir farklılık söz konusudur. Rant sağlama ya da elde etme en azından mülkiyet hakkının mevcut olduğu bir toplum düzeninde meşrudur. Rant kollama ise "rant sağlama" ve "kar sağlama" dan tamamen farklı, gayri meşru bir eyleme verilen isimdir. Konuya önce rant kollamanın tanımını yaparak girelim.

"Rant kollama" (Rent Seeking) kavramını iktisat biliminde ilk kullanan Anne Krueger' dir. Amerikalı iktisatçı Krueger, 1974 yılında yazdığı ve "Rant Kollayan Toplumun Politik İktisadı" başlığını taşıyan makalesinde çıkar ve baskı gruplarının ithalat izni için alınan lisans belgelerini elde etmek için giriştikleri faaliyetleri Rant Kollama olarak adlandırmıştır. Konuyu her ne kadar Rant kollama olarak adlandırmasa da Krueger' den önce inceleyen Gordon Tullock' tır. Tullock 1967 yılında yazdığı bir makalesinde (Tarifeler, Monopoller ve Hırsızlığın Refah Maliyetleri) çıkar ve baskı gruplarını tarife (gümrük vergisi) kollama ve bir monopol imtiyazı elde etme faaliyetlerinin ve bu amaçla yaptıkları harcamalarının refah kazancını ve kaybını incelemiştir. Bu açıdan Tullock' un araştırması bu konuyu irdeleyen ilk bilimsel makale olarak kabul edilebilir. Ancak hemen belirtelim ki,

rant kollama olayının geçmişi bilimsel araştırmalara konu olmasa da çok eskilere kadar uzanmaktadır.

Konuyu daha etraflıca ortaya koymadan önce terminoloji açısından önem arzeden bir hususu da belirtmekte yarar vardır. Rant kollama konusunda özellikle son yirmi yıl içerisinde yapılan araştırmaların artması ile birlikte bazı iktisatçıların rant kollama kavramı yerine bir başka kavram kullandıkları dikkat çekmektedir. İlk olarak uluslararası iktisat alanındaki çalışmaları ile tanınmış bir iktisatçı olan Jagdish Bhagwati Rant Kollama kavramı yerine "*Doğrudan Verimli Olmayan Kar Faaliyetleri*" (*Directly, Unproductive Profit Seeking "DUP" Activities*) kavramını kullanmıştır. Bhagwati'yi takiben uluslararası iktisat alanında çalışan bazı iktisatçılar da bu kavramı kullanmışlardır. Ancak literatürde rant kollama kavramının daha çok benimsendiğini ve ağırlıklı olarak kullanıldığını belirtmek gerekir.

Bu giriş niteliğindeki açıklamalardan sonra mevcut literatür çerçevesinde rant kollamanın bir tanımını yapabiliriz: Çıkar ve baskı gruplarının devlet tarafından "suni" olarak yaratılmış bir ekonomik transferi elde etmek için giriştikleri faaliyetleri ve bu amaçla yapmış oldukları harcamalara Rant Kollama adı verilmektedir.

Rant kollama kavramını daha iyi anlamak için "gerçek rant" ile "suni rant" arasındaki ayrımı kavramak gerekir. Gerçek rant, daha önceki açıklamalarımızda da belirttiğimiz gibi, arzı sabit olan (kıt olan) toprağın ve diğer doğal kaynakların gelirin verilişidir. Suni rant ise bizzat devlet tarafından bazı ekonomik faaliyetler üzerine sınırlamalar konulması ve/veya ekonomik faaliyetlerin bizzat devlet tarafından düzenlenmesi suretiyle ortaya çıkmaktadır. İşte rant kollama, çıkar ve baskı gruplarının devlet tarafından yaratılan bir "suni rant"ı elde etmek için girişmiş oldukları faaliyetlere verilen isimdir. Tanımı biraz daha açacak olursak; rant kollama kavramını, devletten bir ekonomik ve sosyal transfer elde etmek amacıyla çıkar ve baskı gruplarının lobicilik faaliyetleri ve bu amaçla yapmış olduğu harcamalar şeklinde tanımlayabiliriz.

C. Rant Kollamanın Aşamaları

Rant kollama başlıca üç aşamada gerçekleşen bir olaydır: Bunlar sırasıyla rant yaratma, rant dağıtma ve rant kollama faaliyetleridir.

Rant Yaratma (Rent Creation), devletin iktisadi faaliyetlerde mal ve hizmetler yönünden "suni kıtlık" (contrived scarcity) meydana getirmesine verilen isimdir. Rant kollamanın ortaya çıkmasının temeli devletin bazı iktisadi faaliyetleri düzenlemeye ve kontrole tabi tutması (örneğin; işyeri açılması için ruhsat verilmesi, belirli sektörlerde teşvikler verilmesi, bir mo-

nopol imtiyazı hakkının ihaleye çıkarılması vb.) ve/veya bazı iktisadi faaliyetler üzerine sınırlamalar getirmesi (örneğin; ithalatın kota veya kontenjan sistemine tabi tutulması, tarife uygulaması vb.) suretiyle ortaya çıkmaktadır. Devlet "suni kıtlık" yaratarak belirli kesimlere bir gelir transferi yaratmaktadır. Bu "rant yaratma" olayından sonra ikinci aşamada "rant" ın dağıtılması aşaması söz konusu olmaktadır.

Rant Dağıtma (Rent Allocation), devletin suni kıtlık sonucu yarattığı rantı belirli kesimlere aktarması olayıdır. Ancak burada çok önemli bir hususu gözden kaçırmamakta yarar vardır. Rant bazen devlet tarafından rekabetçi bir piyasada dağıtılabılır. Rekabetçi piyasada, çıkar ve baskı grupları ve bireysel rant peşinde koşanlar yarışmak zorunda kalırlar. Rekabetçi olmayan piyasada ise devlet belirli bir kişi ve/veya çıkar grubuna özel bir işleme veya yasal bir düzenlemeyle bir rant elde etme fırsatı yaratmaktadır.

Rant Kollama (Rent Seeking) ise bireysel ve/veya çıkar grubu şeklinde örgütlenerek siyasal iktidarı ve bürokrasiyi etkilemek suretiyle karşılıksız bir gelir transferi elde etme eylemi ya da faaliyetidir. Bu son aşamada daha öncede belirttiğimiz gibi lobicilik faaliyetleri yaygındır. Eğer devletten elde edilebilecek rantlar çok fazla ise bu "lobicilik endüstrisi" nin doğmasına ve büyümesine kadar ulaşabilir.

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için rant elde etmenin her üç aşamasını bir örnek içerisinde açıklamaya çalışalım. Bir kent belediyesinin, dolmuş ya da taksicilik işinin yapılabilmesi için belediyeden izin alınması kararı aldığını varsayalım. Bu birinci aşamada belediyenin "rant yaratma" sı söz konusudur. Zira, belediye bir faaliyeti sınırlamak suretiyle suni kıtlık yaratmaktadır. İkinci aşamada dolmuşculuk ya da taksicilik yapacak kimselerin belirlenmesi ve onlara izin belgesi (lisans belgesi) verilmesi sözkonusu olacaktır. Bir başka ifadeyle, bu ikinci aşamada suni kıtlık sonucu yaratılan rantların bölüştürülmesi ya da dağıtılması aşaması karşımıza çıkmaktadır. İşte bu aşamada rant kollama adını verdiğimiz olay ortaya çıkar. Rant elde etmek için-örneğin, bir taksi ya da dolmuş hattı elde etmek için -kişiler, belediye başkanı veya belediye meclis üyelerini etkilemeye çalışırlar. Hemen belirtelim ki, "rant" ın parasal büyüklüğü rant kollama çabalarını daha da kızıştırmalıdır. Bu son aşamada rant peşinde koşanlar rüşvet teklif ederek rantı başkalarına kaptırmamaya çalışırlar.

D. Rant Kollama Teorisi

Rant kollamanın değişik türleri mevcuttur. Başlıca rant kollama türlerini şu şekilde özetleyebiliriz:

1. *Monopol Kollama*: Devlet tarafından imtiyaz hakkı verilen bir monopolün elde edilmesi için çıkar ve baskı gruplarının girişmiş oldukları lobicilik faaliyetleri ve bu amaçla yapmış oldukları harcamalara "Monopol Kollama" adı verilmektedir. Konuyu bir örnekle açıklamaya çalışalım. Devlet tarafından oyun kağıtlarının basımı için imtiyaz hakkının bir özel kuruluşa verileceğini düşünelim. Özel kişi ve kurumlar bu imtiyaz hakkını elde etmek için devlet ile çeşitli lobicilik faaliyetlerine girerek bu hakkı elde etmek için rekabet edeceklerdir. Örneğin, bu işlerin takibi için bir hukuk danışmanının veya avukatın görevlendirildiğini düşünelim. Hukuk danışmanına veya avukata bu amaçla yapılan harcamalar GSMH üzerinde net bir artış doğurmaz. Bir diğer deyişle, bu amaçla görevlendirilmiş bir hukuk danışmanının veya avukatın fırsat maliyeti, bu faaliyetler ile uğraşmadıkları takdirde yapacakları prodüktif faaliyetler sonucu elde edilecek gelirlerin toplamına eşittir. Devletten bir monopol hakkı elde etmek için sadece avukatların değil, bunun dışında mali danışman ve muhasebeciler, yöneticiler ve hatta sekreterlerin de çabaları söz konusudur. Eğer, bu transferleri elde etmek için rekabet çok güçlü ise kaynak harcaması, transfer edilecek miktara kadar ulaşabilecektir. Önemle belirtmek gerekir ki, bu tür bir ekonomik transfer elde etmek için yapılan harcamalar sosyal bir maliyettir. Monopol hakkını elde etmeye çalışan kişi ve kurumlar, kamu görevlilerine rüşvet vererek de bu hak ve imtiyazları elde etmeye çalışırlar.
2. *Tarife Kollama*: Baskı ve çıkar gruplarının yurt içi piyasada karlarını maksimum düzeye çıkarmak için belirli mal ve hizmetlerin ithalinde tarife (ithalat vergisi) uygulanması veya ithalatın yasaklanması için girişmiş oldukları lobicilik faaliyetleri ve bu amaçla yapmış oldukları harcamalara "Tarife Kollama" adı verilmektedir.
3. *Lisans Kollama*: İthalatta tahsisli kotalardan lisans belgesi almak için yapılan lobicilik faaliyetlerine "Lisans Kollama" adı verilmektedir. Burada ithalatta izin belgesi (lisans) almak suretiyle elde edilecek rantlar söz konusudur.
4. *Kota Kollama*: İthalatın kota ve kontenjan sistemine tabi olması durumunda bazı kişi ve kurumların, daha doğru bir ifade ile, çıkar ve baskı gruplarının global kota ve tahsisli kotaların arttırılması girişimlerine ve bu amaçla yapmış oldukları harcamalara "Kota Kollama" veya "Kontenjan Kollama" adı verilmektedir. Burada bir taraf ithalata konu mal ve hizmetler üzerindeki miktar kısıtlamalarının kaldırılması ve/veya kapsamının daraltılması için mücadele verirken, diğer bir kısım yurt içi piyasadaki karlarını maksimize etmek için miktar kısıtlamalarının kapsamının genişletilmesine çalışmaktadır.

5. *Teşvik Kollama (Subvansiyon Kollama)* : Çıkar ve baskı gruplarının devletten iktisadi gayeli mali yardımlar (faizsiz veya düşük faizli krediler, tarımsal ürünler için destekleme alımları, vergi istisna ve muafiyetleri vb.) elde etmek için girişmiş oldukları faaliyetler "Teşvik Kollama" veya "Subvansiyon Kollama" olarak adlandırılır.

6. *Insider Trading ve Tüyo Kollama* : Herhangi bir şirkette, şirket sahiplerinin, yöneticilerin, denetçilerin, danışmanların, çalışanların, hissedarların ve sair şirketle ilgili üçüncü şahısların şirkete ait önceden halka açıklanmamış bilgilerden yararlanarak ve/veya bu bilgileri başka kimselere "tüyo" (tippee) vererek sızdırmak suretiyle menkul kıymet piyasalarında haksız bir kazanç elde etmeleri veyahutta karşılaşacakları muhtemel bir zarardan kurtulmalarına "Insider Trading" veya "Insider Dealing" adı verilmektedir. "Insider Trading"i Türkçe'ye "İçerdeki Ticaret" olarak çevirmek mümkündür. Menkul kıymet piyasalarında ortaya çıkan bu insider trading olayını "içeridekilerin, iç bilgiden yararlanmak ve/veya bu bilgiyi sızdırmak suretiyle haksız bir kazanç elde etmeleri veya olası bir zarardan kurtulmaları" olarak da tanımlamak mümkündür.

Bu ikinci tanım çerçevesinde konuyu daha iyi anlamak açısından bazı kavramları açıklamak yararlı olacaktır. "İçerdekiler" (insiders); şirket sahipleri, yöneticileri, denetçileri, danışmanları, hissedarları ve şirketle veya bu kişilerle doğrudan ve/veya dolaylı ilişkide bulunan diğer kişileri kapsamaktadır. "İç bilgi" (inside information); menkul kıymet piyasalarında işlem gören değerli kağıtların fiyatını etkileyebilecek şirketle ilgili her türlü bilgiyi içermektedir. İşte "insider trading" içeridekilerin "iç bilgi" den yararlanmak suretiyle bir haksız kazanç elde etme veya olası bir zarardan kurtulma olayıdır. Hemen belirtelim ki içeridekiler, iç bilgiyi başkalarına sızdırarak yada yaygın deyimle "tüyo" vererek de bir çıkar elde edebilirler. Buraya kadar kısaca insider trading olayını açıklamış bulunuyoruz. Insider trading olayı kamuya ait değerli kağıtların menkul kıymetler borsasında işlem görmesi halinde de söz konusu olabilmektedir. Örneğin; kamu iktisadi teşebbüslerinin hisse senetlerinin, devlet tahvili ve hazine bonolarının satışında "Insider trading" olayı ortaya çıkabilmektedir. Insider trading ve tüyo kollama (Tippee seeking) suretiyle bir rant elde edilmesi her zaman söz konusu olabilmektedir. Bu çerçevede insider trading ve tüyo kollama, rant kollamanın bir başka türünü oluşturmaktadır.

7. *Sosyal Yardım Kollama (Altruizm Kollama)* : Ekonomide kişi ve kurumların lobicilik yaparak devletten bir sosyal gayeli mali yardım (örneğin; işsizlik yardımı, fakirlik yardımı, vb.) elde etme faaliyetlerine "Sosyal Yardım Kollama" veya "Altruizm Kollama" adı verilmektedir.

E. Rant Kollamada Çıkar ve Baskı Gruplarının Rolü ve Etkileri

Rant kollama olayında iki kesim ya da taraf söz konusudur: Bunlar rant yaratan ve dağıtan kesim ile rant elde etmeye çalışan kesimdir. Rant yaratan –suni rantı kastediyoruz- kesim "devlet" tir. Rant, devletin bazı ekonomik faaliyetleri kendi monopolüne alması, bazı ekonomik faaliyetlere yasal engeller getirmesi (ithalatın yasaklanması, ithalatın izne bağlanması vb.), bazı sektörlerle teşvikler (sübvansiyonlar) sağlaması gibi nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Kısaca, rant, devletin ekonomiye olan müdahalelerinin bir sonucudur.

Rant kollayan kesimi ise iki grupta toplamak mümkündür. Bireysel rant kollayanlar ve kurumsal (örgütlü) rant kollayanlar.

Bireysel rant kollama, herhangi bir örgüt yada kurum kanalıyla değil, bireysel olarak devletten bir ekonomik transfer elde etme gayretine verilen isimdir. Örneğin, bir firma sahibinin kendi çabasıyla teşvik elde etmeye çalışması bireysel rant kollama olayına bir örnektir.

Kurumsal ya da örgütlü rant kollama ise ortak menfaatleri etrafında birleşen ve bunları gerçekleştirmek için örgütlenen kesimin devletten ekonomik transfer elde etme gayretine verilen isimdir. Bu şekilde rant kollamaya çalışanlara siyaset biliminde "çıkar ve baskı grupları" adı verilmektedir. Belirli ortak çıkarlar etrafında bir araya gelme ve örgütlenme sonucu Çıkar Grubu (Interest Group) oluşur. Çıkar grubunun amaçları doğrultusunda siyasal iktidarın ve bürokrasiyi "etkileme" si ya da "baskı yapması" ile de Baskı Grubu (Pressure Group) oluşur. Bu ayırım şu açıdan önemlidir. Her çıkar grubu, baskı grubu değildir. Fakat her baskı grubu, mutlaka çıkar grubudur. Bu iki grubun tek çatı altında oluşması ile de Çıkar ve Baskı Grubu adı verilen kesim ortaya çıkar.

Çıkar ve baskı grupları amaçlar yönünden "Ekonomik Çıkar ve Baskı Grupları, Kültürel Çıkar ve Baskı Grupları" gibi ayırımlara tabi tutulabilir. Konumuz açısından bizi ilgilendiren ekonomik çıkar ve baskı gruplarıdır. Bunlara örnek olarak; özel şirketleri, sendikaları, odaları, dernekleri, basını, uluslararası iktisadi ve mali kuruluşları vb. kurum ve kuruluşları gösterebiliriz.

Ekonomik çıkar ve baskı grupları rant kollamada siyasal iktidarı ve bürokrasiyi çeşitli yollardan etkilemeye çalışırlar. Bu "baskı yöntemleri" ni şu şekilde özetleyebiliriz:

1. *İkna*: Ortak çıkarları doğrultusunda rapor araştırma-inceleme vb. doküman yayınlamak suretiyle siyasal iktidarı ve bürokrasiyi etkilemeye çalışabilirler.

2. *Lobicilik*: Ekonomik çıkar ve baskı grupları; hükümet üyeleri, yasama organı üyeleri ve bürokratlarla gizli görüşmeler yaparak kendi çıkarları

doğrultusunda yasal düzenlemeler yapılmasını sağlayabilirler. Lobicilik ya da "kanun simsarlığı" yapanlar; milletvekilleri, bürokratlar, profesyonel yöneticiler vb. kimseler olabilir.

3. *Seçim Kampanyası Yardımları*: Seçim öncesinde ve sonrasında siyasal iktidara parasal veya aynı yardımlar yapılabilir.

4. *Rüşvet*: Hükümet üyelerine, bürokratlara ve diğer kamu görevlilerine rüşvet vermek suretiyle rant sağlanabilir.

5. *Tehdit*: Siyasal iktidarı bir dahaki seçimlerde desteklememe tehdidinde bulunma, bir başka siyasal partiyi destekleme tehdidinde bulunma veya medya yoluyla siyasal iktidarı yıpratmaya çalışma tehdidinde bulunma söz konusu olabilir.

6. *Sabotaj*: Hükümetin çalışmalarını baltalama ve köstekleme söz konusu olabilir.

7. *Toplu Eylem*: Grev, boykot, mitingler, gösteri yürüyüşleri vb. yollarla toplu eylemlere girişilebilir.

8. *Medya*: Kitle iletişim araçları ile siyasal iktidarı destekleme kampanyası yürütülebilir.

II. SONUÇ: GÖRÜNMEZ AYAK VE MİLLETLERİN İSRAFI

*"Her birey sahip olduğu sermayeyi en yüksek üretim sağlayacağı endüstriye yönlendirir. Bunun bir sonucu olarak emek, toplumun yıllık gelirinden alabileceği en yüksek payı alır. Birey bunu yaparken, ne toplumun çıkarlarını artırmayı amaçlar, ne de bunu ne ölçüde yaptığını bilir. Birey, sadece kendi özel çıkarlarını gözetir ve bu amacını gerçekleştirirken **görünmez bir el** onun hiç düşünmediği başka amaçlara da hizmet etmesini sağlar. Birey kendi çıkarlarını gözeterek toplumun çıkarına hizmet etmiş olur ve Eğer bireyin bu hizmeti topluma hizmet etmeyi amaçlamış olsaydı yapacağı hizmetten ve katkıdan daha fazla olur. "* (Smith, 1976; 477)

Yukarıdaki sözler klasik liberalizmin kurucusu büyük düşünür Adam Smith' in ünlü *Milletlerin Zenginliği* (The Wealth of Nations) adlı eserinden alınmıştır. Smith bu eserinde ve iş bölümünün önemine işaret etmiş, piyasa ekonomisinin kendi tabii işleyişine bırakılması ve devlet müdahalesinin sınırlandırılması halinde milletlerin daha zengin olabileceklerini ve refaha ulaşabileceklerini belirtmiştir.

Smith, yukarıdaki sözlerinden de anlaşıldığı üzere, fizyokratlardan farklı olarak doğal düzenin tanrısal güce dayalı olarak değil, bireylerin teşebbüs

gücüne dayalı olarak işleyeceği fikrini savunmuştur. Smith' e göre ekonomide mevcut "Görünmez-Gizli Bir El" (Invisible Hand) milletlerin zenginliği ve refahı için yeterli bir formüldür. Smith ve liberal doktrini savunan diğer düşünürlere göre devletin "görünen el"i –devletin iktisat politikası araçları ile ekonomiye yaptığı müdahaleler-ekonominin tabii işleyişini ve ahengini bozar. Özetle Smith' in belirtmek istediği, devletin görev ve fonksiyonlarının sınırlı olması gerektiği ve "görünmez el"in milletlerin zenginliği ve refahı için yeterli olduğu düşüncesidir.

Önemle belirtelim ki Smith' in düşüncelerinin değerini daha iyi anlamamız için "Görünmez Ayak" (Rant kollayanlar) ve "Milletlerin İsrافی" (devletten rant kollamak için yapılan harcamalar, hırsızlık rüşvet ve saire) tecrübesinin yaşanması gerekmiştir. Gerçekten de özellikle içinde yaşadığımız son yarım yüzyılda pek çok dünya ülkesinde devletin mili ekonomi içerisindeki ağırlığı hızla artmıştır. Devletin ekonomiye yaptığı dolaysız ve dolaylı müdahaleler genişlemiştir. Devletin büyümesi ile ortaya bir Rant Kollayan Toplum (Görünmez Ayak) çıkmıştır. Bu toplum ya da kesim, doğrudan verimli iktisadi faaliyetlerde bulunarak, kar elde etmek ve bu suretle ekonomiye katkıda bulunmak yerine, devletten karşılıksız bir transfer elde etmenin (rant kollamanın) daha kolaydan elde edilen bir kazanç elbette haksız bir kazanç olduğunu görmüştür. Rant kollama faaliyetlerinin yaygınlaşması ile birlikte sonuçta rant ekonomisi ya da transfer ekonomisi ortaya çıkmıştır.

Rant kolama teorisinin ve konuda yapılan ampirik çalışmaların bize öğrettiği şudur: Devletin büyümesi, görev ve fonksiyonlarının genişlemesi rant kollama faaliyetlerinin artmasına neden olur. Rant kollama, aşırı devlet müdahalesinin bir sonucudur. Rant kollama belki kavram olarak yenidir, ancak rant kollama ile anlatılmak istenen eylemler tarih boyunca bizimle beraber olmuştur. İçinde yaşadığımız yüzyılın sosyo-ekonomik yapısı içerisinde 18. ve 19. yüzyılda varolmayan rantlar ve fırsatlar doğmuştur. İktisadi faaliyetlerin genişlemesi ve devlet müdahalesi rant türlerini ve boyutlarını artırmıştır.

Rant kollamanın sosyal maliyeti israf, hırsızlık ve yağmacılıktır. Rant kollamanın ortadan kaldırılması için devletin ekonomiye yapacağı müdahalelerin azaltılması gerekir. Kanımca 21. yüzyıla doğru ilerlerken "devlet ne yapmalıdır, ne yapmamalıdır?" sorusunu tartışmalıyız. Optimal Devlet oluşturma yönünde bir çaba sarf etmeliyiz. Sınırlı ve sorumlu bir devlet oluşturma yönünde mücadele vererek, devletin güç ve yetkilerini mutlaka anayasal normlar ile belirlemeli ve sınırlamalıyız. Bu yönde gerçek bir Anayasal Reform kaçınılmaz olmuştur. Anayasal iktisat teorisinin kurucu-

larından James M. Buchanan şöyle demektedir: *"Rant kollama konusunda daha kapsamlı araştırmalar yaparak konuyu kamuoyunun bilgisine sunmalıyız. Eğer bunu yapabilirsek o zaman toplum devletin sınırlanması yönünde anayasal reform yapmanın gereğini, önemini ve hatta zorunluluğunu anlamış olur."* (Buchanan, 1980; 15).

KAYNAKLAR

- Aktan, Coşkun Can, Politik Yozlaşma Ve Kleptokrasi, İstanbul: Afa Yayıncılık, 1992.
- Anderson, Terry And Peter Hill, The Birth Of Transfer Society, Stanford: Hoover Ins. Pres, 1980.
- Benson, Bruce, "Rent Seeking From A Property Rights Perspective" Southern Economic Journal, Vol 51, No 2, Oct-1984, Pp. 388-400.
- Bhagwati, Jagdish N., And T. N. Srinivason, "Revenue Seeking: A Generalization Of The Theory Of Tariffs", Journal Of Political Economy, Vol 88, No 6, Dec, 1980.
- Bhagwati, Jagdish, "Directly Unproductive Profit Seeking (Dup) Activities", Journal Of Political Economy, Vol 90, No 5, 1982, Pp. 988-1002.
- Brock, William A, Stephen P. Magee. , "The Invisible Foot And The Waste Of Nations: Redistribution And Economic Growth", İn: David C:Colander (Ed) Neoclassical Political Economy (The Analysis Of Rent Seeking And DUP Activities), Cambridge, Ballinger Publ. 1984, Pp. 177-187.
- Buchanan, James M. Robert D. Tollison And Gordon Tullock, Toward A Theory Of The Rent Seeking Society, Texas A-M University Press, 1980.
- Buchanan, James M. , "Rent Seeking And Profit Seeking", İn:J. M. Buchanan, Robert D. Tollison And Gordon Tullock, Toward A Theory Of The Rent Seeking Society, Texas A-M University Press, 1980, Pp. 3-15.
- Buchanan, James M. , Kamu Tercihi Ve Anayasal İktisat, (Yayına Hazırlayanlar:Coşkun Can Aktan Ve Aytaç Eker), İzmir, Akliselim Matbaası, 1991.
- Colander, David, Neoclassical Political Economy, The Analysis Of Rent Seeking And Dup Activities, Cambridge: Ballinger Publ. 1984.
- Flowers, Marilyn R. , "Rent Seeking And Rent Dissipation: A Critical View", The Cato Journal, Vol 7, No 2, Fall, 1987, Pp. 431-441.
- Güzeliş, İsmail, İdarede Baskı Grupları, İstanbul: Yeni Matbaa, 1964.
- Heper, Metin, (Ed.) Strong State And Economic Interest Groups The Post-1980 Turkish Experience, Berlin: Walter De Gruyter, 1991.
- Krueger, Anne, "The Political Economy Of Rent Seeking Society", Amerikan Economic Review, Vol 64, No 3, June 1974, Pp. 291-304.
- Laband, D. N. And J. P. Sopheclus, "The Social Costs Of Rent Seeking:First Estimates", Journal Of Public Finance And Public Choice, 1987/2, Pp. 1127-133.
- Pasour, E. C. Jr., "Rent Seeking: Some Conceptual Problems And Implications", İn: Murray N. Rothbord, (Ed.) The Review Of Austrian Economics, Vol 1, Lexington Books, 1987.

Posner, Richard A. "The Social Costs Of Monopoly And Regulation", Journal Of Political Economy, Vol 83, August 1975, Pp. 807-826.

Rowley, Charles, Robert Tollison And Gordon Tullock, The Political Economy Of Rent Seeking, Boston: Kluwer Academic Pub. 1988.

Smith, Adam; An Inquiry Into The Nature And Causes Of The Wealth Of Nations, (Ed. Edwin Cannan). Chicago. The University Of Chicago Press, 1976.

Tollison, Robert, "Rent Seeking: A Survey" Kyklos, Vol 35, 1982, Pp. 575-276.

Tuffuor, Emmanuel Ampofo, Charles D. Delorme Jr. And David R. Kammerschen, "The Nature, Significance, And Cost Of Rent Seeking In Ghana, Kyklos, Vol 44, Pp. 537-559.

Tullock, Gordon, "The Welfare Costs Of Tariffs, Monopolies And Theft ", Economic Inquiry, Vol 5, 1967, Pp. 224, 232.

Tullock, Gordon, "Rent Seeking", In The New Palgrave Dictionary Of Economics, Vol 4, Pp. 147-149.